

نقش گاز طبیعی در درآمد ملی و اشتغال زایی

نصرالله مرادپور - پریسا روحانی

پاییز ۱۳۹۳

گاز طبیعی و نقش آن در درآمد ملی و اشتغال زایی

در این مقاله با تمرکز به نقش گاز از ابتدای استخراج تا مرحله فروش و درآمدهای حاصل از آن، ضمن بیان فرصت های موجود در جهت بهره مندی بیشتر از این موهبت الهی به بیان تاثیرات بر اقتصاد ایران پرداخته شده و در پایان روش های اتخاذ شده در کشورهای مختلف و راههای صحیح برخورد با این درآمدها و فرصت های شغلی مورد بررسی قرار گرفته است.

لغات کلیدی: فرآورده های نفتی و گازی، صادرات، درآمد ملی، اشتغال

مقدمه

با توجه به اهمیت روز افزون عامل انرژی در رشد اقتصاد نوین و همچنین شرایط خاص ایران در برخورداری از منابع غنی انرژی در محدوده جغرافیایی خود، این مقاله به دنبال آن است که ضمن نگاهی اندک به بعد تاریخی گاز ایران، نگاهی ژرف تر در مورد نحوه نگرش به این نعمت خدادادی در اقتصاد ایران و فرصت ها و مشکلات وابسته به این نوع نگرش و سیاست گذاری ها پردازد. برای روشن شدن اهمیت سیاست گذاری ها در این بخش باید به نکاتی توجه ویژه ای داشت از جمله اینکه منابع نفتی موجود در ایران و دیگر کشورهای نفت خیز محدود می باشد، این مطلب زمانی علنی تر شد که یکی از معتبرترین شرکت های نفتی جهانی، شل، اعلام نمود: با روند فزاینده استخراج نفت و گاز در جهان، تنها ۸۰ سال دیگر منابع نفتی جهت استخراج در زمین موجود می باشد. پس از آن مرکز مطالعات زمین شناسی ایالات متحده در سال ۲۰۰۰ اعلام نمود که تا کنون حدود ۲۳٪ از ذخایر نفت و گاز جهان مورد بهره برداری قرار گرفته و به مصرف رسیده است. همچنین حدود ۴۶٪ دیگر باید مورد اکتشاف قرار گیرد و فقط ۲۹٪ از این منابع تا کنون به طور قطع کشف شده اند که با توجه به مصرف روزانه نفت و گاز در جهان (حدود ۷۹ میلیون بشکه در روز) این منابع به سختی می توانند تا ۳۱ سال آینده سوخت جهان را تامین کنند. حال مسئله اینجاست که با در نظر گرفتن آنکه طی

سالهای اخیر به طور متوسط بیش از نصف درآمد ملی کشورمان را درآمد ناشی از فروش نفت و گاز تشکیل داده و از سوی دیگر مسئله پایان پذیری این منابع سرشار، آیا توانسته ایم درآمدهای حاصله از فروش نفت خود را به طرز بهینه در کشورمان سرمایه گذاری شده است. ذکر این نکته ضروریست که افزایش بهای نفت در عین حال که نوعی فرصت برای صادرکننده های آن است می تواند برای آنها مضر نیز باشد. همچنین نفت و گاز انفال محسوب می شوند و باید نحوه برداشت و تخصیص درآمدهای ناشی از آن نه تنها در جهت رفاه مردم کنونی باشد بلکه باید آیندگان ما نیز از آن منتفع شوند. این مقاله شامل دو بخش است. در بخش اول نقش گاز طبیعی در درآمدهای ملی و سود حاصل از آن و به تبع آن رفاه اجتماعی و در بخش دوم نقش آن در اشتغال زایی بیان خواهد شد.

بخش اول

اهمیت روزافزون گاز و ضرورت توجه به صنعت GTL در پالایشگاه های کشورمقدار ذخایر اثبات شده گاز دنیا حدود ۱۴۰ تریلیون متر مکعب است که حدود ۳۰ درصد آن در منطقه خاورمیانه قرار دارد در حال حاضر گاز طبیعی نزدیک ۲۵ درصد انرژی جهان را تامین می کند.

با توجه به مسائل زیست محیطی و کاهش ذخایر نفتی جهان سهم این سوخت در سبد مصرف انرژی در حال افزایش است، به نحوی که طبق گزارش انجمن جهانی انرژی حداقل تا سال ۲۰۲۰ گاز طبیعی بهترین گزینه به عنوان سوخت جایگزین نفت خواهد بود و تقاضای گاز در آسیا و اقیانوسیه در طول ۲۵ سال آینده، ۳ برابر خواهد شد. این مساله در کنار پتانسیل کشور در حوزه گاز طبیعی، ما را با این پرسش روبه رو می کند که راه استفاده درست از منابع گازی کشور چیست و چگونه می توان در عمل گاز را به ابزاری جهت توسعه کشور مبدل ساخت؟ تجربه صد سال تولید و فروش نفت و مقایسه آن با عملکرد کشورهای موفق در این عرصه نظیر نروژ نشان دهنده این مساله است که برخورداری صرف از منابع اولیه ارزان عامل ترقی و توسعه نبوده و میتوان گران قیمت ترین منابع معدنی جهان را در اختیار داشت و همچنان توسعه نیافته ماند.

از سوی دیگر گاز طبیعی که می تواند به بیش از ۵۰ محصول با ارزش افزوده بالا از بنزین و گازوئیل مرغوب گرفته تا محصولات با ارزش پتروشیمیایی تبدیل و به بازار بالقوه جهانی عرضه گردد و در نتیجه به ایجاد اشتغال و توسعه صنعتی و اقتصادی کشور منجر شود؛ که در کشور ما عمدتاً به گرم کردن منازل و روشن کردن اجاق گاز خانه ها پرداخته و در نهایت در نیروگاه های با بازدهی پایین برق تولید می کند. (GTL: Gas To Liquid) به فرآیندی اطلاق میگردد که در آن بتوان، گاز طبیعی را به فرآورده های با ارزشی از جمله گازوئیل، نفت سفید و بنزین تبدیل نمود این فناوری هر چند بیش از ۸۰ سال قدمت دارد، ولی در مقیاس تجاری، هنوز در ابتدای راه توسعه خویش قرار دارد.

البته تبدیل گاز به بنزین دارای هزینه های به نسبت بالاتری نسبت به گازوئیل است و به همین علت امروزه تمرکز بیشتر بر روی تولید گازوئیل از این طریق است که این نوع گازوئیل از مزایای بیشتری از نظر زیست محیطی در مقایسه با گازوئیل های دیگر برخوردار است. از دلایل عدم شکل گیری سریع این تکنولوژی در ایران می توان به کمبود منابع سرمایه گذاری، تقاضای بالای داخلی برای سوخت، تزریق گاز به مخازن نفتی، سیاست های زیست محیطی داخلی برای جایگزینی سوخت های نفت و گازوئیل با گاز اشاره کرد.

با توجه به نقش تعیین کننده گاز در تامین انرژی آینده جهان و همچنین موقعیت منطقه ای ایران، آن را از سایر کشورهای با منابع غنی گاز در منطقه متمایز می کند. ایران در بطن کشورهای تولید کننده عمده نفت و گاز است. ایران با ۱۵ کشور مرز آبی و خاکی مشترک دارد. همچنین ایران با داشتن ۷۰ میلیون جمعیت از نیروی متخصص قویتری برخوردار است. بدین طریق و با در نظر گرفتن حجم عظیم منابع گازی، موقعیت جغرافیایی و نیروی انسانی، ایران می تواند به سرعت به عنوان یکی از اصلی ترین تامین کنندگان گاز طبیعی در بازارهای جهانی ظاهر شود. با این شرایط توجه بیشتر به صنعت GTL به نسبت صادرات گاز به صورت خام می تواند تحولی بزرگتر در عرصه اقتصاد ایران در آینده داشته باشد. کاهش میزان مصرف داخلی انرژی و صرفه جویی در آن توجه به صرفه جویی در استفاده از انرژی در داخل کشور از یک سواز نظر دینی جلوگیری از اسراف محسوب می شود و از جهت دیگر باعث آزاد شدن بخش قابل توجهی از انرژی خواهد شد که می تواند تاثیرات مثبتی بر رشد اقتصادی کشور داشته باشد. امروزه کمتر کسی تردید دارد که مصرف انرژی در کشور بسیار بی رویه بوده و شاخص شدت انرژی در کشور نا مطلوب است.

کل انرژی مصرفی در کشور حدود ۴,۲ میلیون بشکه معادل نفت خام است که چنین میزانی از مصرف انرژی با هیچ یک از دیگر شاخص های اقتصادی کشور مطابقت ندارد. در شرایطی که فرصت برای سرمایه گذاری به منظور توسعه ظرفیت های تولید نفت و گاز محدود می شود، بهینه سازی مصرف و کنترل

تقاضا، علاوه بر سایر جنبه های مثبت اقتصادی و زیست محیطی، نفت و گاز بیشتری را هم برای فرآوری و کسب درآمد ارزی آزاد می کند. برآورد های اولیه نشان می دهد که در صورت پدید آمدن عزم ملی برای بهینه مصرف کردن انرژی، ۱۰ تا ۲۰ درصد میزان مصرف فعلی صرفه جویی خواهد شد؛ که این به معنای ده تا بیست میلیارد دلار صرفه جویی خواهد بود.

بطور مثال به بخش مسکن اشاره می کنیم، از میزان انرژی مصرفی کشور حدود ۴۰ درصد آن مربوط به بخش ساختمان است و اگر این سهم عمده در مصرف انرژی در حد دمای رفاه بود، قابل توجیح بود، اما مقدار قابل توجهی از میزان مصرف انرژی در بخش ساختمان به صورت غیر بهینه و به همراه آلوده کردن هوا و آسیب حرارتی در محیط زندگی سوزانده شده و از بین می رود. در حالیکه مطابق برآوردهای فنی و نتایج پروژه های اجرایی با امکانات موجود کشور، با رعایت موارد بهینه سازی میتوان تنها در بخش ساختمان و مسکن تا ۵۰ درصد در مصرف سوخت صرفه جویی کرد و از شرایط آسایش حرارتی مطلوبی نیز برخوردار بود. مصرف بی رویه سوخت در کشور، به قدری زیاد است که صرفه جویی حتی یک درصدی باعث افزایش درآمد یک میلیارد دلاری کشور خواهد شد و این مبلغ به طور قطع میتواند گوشه های از کمبود منابع مالی را در کشور مرتفع کند. در بخش صنعت توجه به این نکته ضروری است که در فرایند صنعتی شدن، دو عامل انرژی و سرمایه به تدریج جایگزین نیروی انسانی شده و نقش آن در هزینه تولید افزایش می یابد؛ ولی در این میان نباید از مصرف بیش از حد انرژی در صنعت ایران گذشت. صنعتی که از منابع انرژی ارزان سود می برد و توجه به شاخص شدت انرژی در فرآیند تولید آنها بسیار کم است؛ برخلاف کشورهای توسعه یافته که این شاخص را کاهش داده و تاثیر نوسانات قیمت انرژی در هزینه تولید خود را کنترل نموده اند.

با بهره برداری از همه فازهای گازی پارس جنوبی که از بزرگترین میادین مشترک با کشور قطر است، روزانه ۷۰۰ میلیون متر مکعب گاز تولید و بیش از ۱۰۰ میلیون دلار به درآمد ملی کشور اضافه خواهد شد.

امروزه مدیران و تمام کارکنان صنعت نفت بر رتبه نخست و برتر علمی، توسعه اقتصادی و صنعتی تاکید دارند و در این مسیر گام بر می دارند. تولید روزانه ۷۰۰ میلیون متر مکعب گاز از مخزن مشترک گازی پارس جنوبی از جمله راهبردهای اصلی صنعت نفت است. برای تحقق این میزان درآمد زایی باید تلاش کنیم به سهم واقعی خود در دستیابی به ذخایر مخزن مشترک پارس جنوبی برسیم که با مدیریت صحیح مطمئناً در یک دوره زمانی مشخص از شریک خود پیشی خواهیم گرفت. هم اکنون ۱۷۰۰ دستگاه ماشین آلات سنگین در سه نوبت کاری مشغول فعالیت و روزانه ۱۰۰ تا ۱۲۰ هزار تن خاک در این حوزه وسیع جابجا می شود. این حجم خاکبرداری در روز در مقایسه با عملیات مشابه در سالهای پیشین رکورد چشمگیری است.

همچنین تولید دانش نفت و گاز، درون زا کردن توسعه و ارتقای شایستگی محوری، از جمله نتایج تحریم در صنعت نفت کشور است و هم اینک نیز بیش از ۷۰ درصد تجهیزات مورد نیاز پارس جنوبی در داخل کشور ساخته می شود.

در خصوص چشم انداز درآمد کشور از محل صادرات گاز نیز باید گفت: قراردادهای قطعی ما با عراق و ترکیه، حداقل بین ۳ تا ۷ میلیارد دلار در سال می تواند برای کشور درآمد ایجاد کند. در سال گذشته حدود ۱۰ میلیارد متر مکعب گاز صادر شد که معادل ۴ تا ۵ میلیارد دلار است. قرار است به عراق هم بین ۳۰ تا ۵۰ میلیون متر مکعب در روز گاز صادر شود که برای آن هم معادل ۴ تا ۶ میلیارد دلار در سال از این طریق درآمد ایجاد خواهد شد، درباره صادرات به اروپا هنوز چیزی معلوم نیست و پاکستان هم شرایط مشابهی دارد و همچنین درباره صادرات به عمان هم هنوز قیمت ها قطعی نیست. اما قراردادهای قطعی ایران با عراق و ترکیه وابسته به مولفه های مختلف، حداقل بین ۳ تا ۷ میلیارد دلار در سال می تواند در آینده برای کشور درآمد ایجاد کند.

بخش دوم

در این بخش به مبحث چگونگی تاثیر گذاری رشد درآمد ملی بر اشتغال پرداخته شده است. به منظور بهره وری حداکثری از منابع مالی حاصل از صادرات فرآورده های نفتی و گازی، وجود نقشه ای مدون برای سرمایه گذاری ضروریست. این نقشه شامل سبدهای انواع طرح های عمرانی خواهد بود که از نظر مولفه های مختلف از قبیل سود دهی، میزان ایجاد اشتغال، میزان تاثیر بر تامین امنیت ملی بررسی شده باشند.

در انتخاب طرح های عمرانی اولویت با طرح های مرتبط با صنعت نفت و گاز خواهد بود. در صورت وجود طرح های با توجیه اقتصادی و امنیتی بالاتر در خارج از این صنعت، به منظور حفظ منافع ملی ضروریست سرمایه حاصل از صادرات حوزه صنعت نفت به این طرح ها اختصاص یابد.

اتخاذ این رویکرد سبب توسعه مستمر خواهد بود و اشتغال نیز که یکی از ارمغان های توسعه یافتگی است در این صورت رشد و پایدار خواهد بود.

نتیجه گیری

وجود منابع عظیم خدادادی، در صورت عدم برنامه ریزی، تبدیل به بلای منابع عظیم خواهد شد. لذا ضروریست کلیه پروژه های عمرانی کشور از نظر اولویت اجرا دارای رتبه بندی باشند؛ و به صرف وجود منبع برای سرمایه گذاری نباید اقدام به سرمایه گذاری در کلیه پروژه ها نمود که این امر سبب تورم ناشی از تزریق منابع مالی حاصل از فروش فرآورده های نفتی و گازی خواهد شد. لذا با برنامه ریزی درست و وجود سازوکارهایی از قبیل صندوق ذخیره ارزی می توان به بهترین نحو منابع حاصل از صادرات فرآورده های نفتی و گازی را در مسیر رفاه جامعه از جمله اشتغال زایی قرار داد.

منابع و مواخذ :

- ۱- افزایش بهای نفت از نگاهی دیگر، شبکه اطلاع رسانی نفت ایران (شانا)
- ۲- سرزعی، علی، اثرات قیمت بالای نفت بر اقتصاد واردکنندگان
- ۳- لیلاز، سعید، برای بار چهارم
- ۴- میرزاخانی، علی، بیماری ایرانی
- ۵- میرزایی، شمیم، چشم انداز میزان عرضه و تقاضای انرژی جهانی تا سال ۲۰۰۶
- ۶- پایگاه اطلاع رسانی صنعت گاز ایران، کم توجهی وزارت نفت صنعت GTL
- ۷- اسلامی، محمدرضا، مصرف بی رویه نفت و گاز مصداق تصرف در اموال عمومی
- ۸- روزنامه هدف و اقتصاد، نقش ایران در بازار جهانی نفت
- ۹- اندیشکده اعتلای صنعت نفت، نگاهی به چالشهای مدیریت مخازن نفت و گاز
- ۱۰- اندیشکده اعتلای صنعت نفت، نگاهی به مدیریت و صیانت از مخازن نفت و گاز در کشور
- ۱۱- مرادی، یاسر، رانت نفتی در ایران
- ۱۲- پیمان پاک، علیرضا، صادرات گاز؛ زیان یا منفعت ملی
- ۱۳- امیدی، یزدان، صنعت نفت سوز
- ۱۴- پیمان پاک، علی رضا، تبدیلات گازی و فرصت کسب بازارهای بزرگ جهانی